

Nr 602

Av herr **Ohlin m. fl.**, *angående familjepolitiken.*

(Lika lydande med motion nr 641 i Första kammaren)

Samhällets stöd till barnfamiljerna utgår dels i form av allmänna barnbidrag och familjebostadsbidrag, dels i form av speciella hänsyn inom skattesystemet, dels ock i form av vård och service. De olika delarna i detta stödsystem måste vara nära samordnade med varandra. Så är inte fallet för närvarande. Vi har i motioner under senare år kritiserat den bristande samordningen och framhållit att en samlad målsättning för familjepolitiken är nödvändig.

För närvarande arbetar tre statliga utredningar på detta område, nämligen familjepolitiska kommittén, familjeskatteberedningen och familjebereidningen. Endast den förstnämnda av dessa har parlamentarisk förankring. Det är av största vikt att utredningarna arbetar skyndsamt och att de har en nära samordning av sitt arbete. Utredningsarbetets målsättning bör vara ett samlat familjepolitiskt program för de kommande årens reformarbete.

I motion till förra årets riksdag redovisade vi några grundlinjer i vår allmänna syn på familjepolitikens uppgift. Vi framhöll bl. a. följande.

1. Familjen utgör den centrala enheten i vårt sociala system. Det är en angelägen uppgift att finna ett mönster för familjen som är hållbart och levande också i vår tid. Samhället bör medverka till detta.

2. Familjen bör bära ett ekonomiskt ansvar för barnen. Den utjämning av barnkostnaderna som f. n. sker genom socialpolitiska och skattepolitiska åtgärder är emellertid av begränsad omfattning och starka skäl talar för ett förbättrat ekonomiskt stöd till barnfamiljerna.

3. Familjebeskattningen bör vara så utformad att familjen får ett tillfredsställande ekonomiskt utbyte efter skatt om båda makarna förvärvsarbetar. Detta är med vårt nuvarande skattesystem inte fallet för många familjer. Pågående förändringar i familjestrukturen måste uppmärksammas; en växande andel av de gifta kvinnorna har förvärvsarbete.

4. Familjens behov av service i skilda former ökar. Det behövs flera daghem, lekskolor, lekplatser, fritidslokaler etc.

5. Alla människor — oberoende av kön — bör ha reella möjligheter att forma sitt liv efter sina personliga förutsättningar och önskemål. Fördomar och konventionella uppfattningar om olika könsroller bör motarbetas av ökad valfrihet och jämlikhet mellan könen bör eftersträvas.

Vi anser att denna grundsyn bör präglå vår familjepolitik.

Samhällets ekonomiska stöd

Samhällets ekonomiska stöd till barnfamiljerna lämnas sedan 1948 huvudsakligen i form av allmänna barnbidrag. Detta bidrags uppgift är att jämnare fördela barnkostnaderna mellan barnfamiljer och andra grupper. Det nuvarande bidraget (900 kr. per barn och år) motsvarar emellertid endast en ringa del av barnkostnaderna. Några aktuella och tillförlitliga undersökningar rörande barnkostnaderna finns inte, men konsumtionskostnaderna per barn kan beräknas uppgå till mera än tre gånger barnbidraget. Om vårdkostnaderna också tas med i bilden framstår samhällets insats som än mera blygsam.

I den familjepolitiska debatten under senare år har olika alternativa utformningar av samhällets stöd till barnfamiljerna diskuterats. Vi anser att många skäl talar för att det ekonomiska stödet bör utgå i form av en konsumtionsdel och en vårdnadsdel. En sådan differentiering skulle motsvara de samlade barnkostnadernas struktur. Samtidigt vill vi dock understryka helhetssynen på familjestödet och vikten av att få en enkel och lättfattlig konstruktion av detta stöd. Det kan — bl. a. med tanke på barnkostnadernas utveckling — vara naturligt att konstruera familjestödet så att konsumtionsbidraget är relativt lågt de första levnadsåren för att sedan stiga, medan vårdnadsbidraget är relativt högt de första levnadsåren för att sedan sjunka och helt bortfalla. Ett sådant synsätt skulle leda till ett i stort sett lika stort samlat bidrag under hela bidragsperioden.

Det torde ankomma på familjepolitiska kommittén att pröva frågan om de allmänna barnbidragens ställning och ett eventuellt införande av ett vårdnadsbidrag. Vi förutsätter också att denna kommitté kommer att pröva frågan om familjebostadsbidragens ställning. Många skäl talar för att dessa bidrag inordnas i det familjepolitiska stödsystemet så att nuvarande anknytning till viss bestämd konsumtion försvinner. Vi vill slutligen understryka att det råder ett nära samband mellan det ekonomiska stödet till barnfamiljerna och skattesystemets utformning. Familjebeskattningens utformning är av avgörande betydelse för det ekonomiska stödets omfattning och konstruktion. Med hänsyn till att det familjepolitiska problemkomplexet innefattar så många komponenter torde en mera genomgripande familjepolitisk reform knappast kunna genomföras på en gång. Vi vill emellertid framhålla att en utbyggnad av nuvarande stödformer inte bör anstå i avvaktan på en mera genomgripande reform.

Samhällets barntillsyn

Den av samhället organiserade barntillsynen omfattar tre olika slag av institutioner, nämligen daghem, fritidshem och lekskolor. Det är i huvudsak kommunerna som är huvudmän för dessa institutioner — vilka gemensamt brukar benämnas barnstugor — och de kommunala barnavårdsnäm-

derna har tillsyn över verksamheten. Dessutom finns familjedaghem som i viss omfattning är organiserade av och står under tillsyn av barnavårdsnämnderna. 1964 fanns knappt 63 000 barnstugeplatser, varav 11 000 platser på daghem, 49 000 platser på lekskolor och 3 000 platser på fritidshem. Antalet lekskoleplatser har starkt ökat under senare år, medan antalet platser på daghem och fritidshem endast obetydligt ökat. Familjedaghemsverksamheten har kraftigt byggts ut, och 1964 var ca 8 500 barn placerade i familjedaghem.

Behovet av organiserad barntillsyn har väsentligt ökat under senare år. De gifta kvinnornas förvärvsintensitet har ökat och denna tendens synes fortsätta. Antalet barn under sju år med förvärvsarbetande föräldrar torde uppgå till närmare 190 000 och 1970 beräknas siffran vara 250 000. Det innebär att endast vart femtonde barn för närvarande kan få plats på daghem och att ca 4 000 daghemsplatser bör tillkomma under de närmaste åren enbart för att bibehålla oförändrad andel. Om en nämnvärd förbättring av situationen skall kunna uppnås bör en mycket betydande utbyggnad ske.

Vi har i riksdagsmotioner under senare år framhållit nödvändigheten av en utbyggnad av den organiserade barntillsynen, både i form av barnstugor och familjedaghem. Vi har begärt en översyn av statsbidragsreglerna för barnstugeverksamhet och införande av statsbidrag till familjedaghemsverksamhet. Vi noterar därför med tillfredsställelse att vissa förslag i dessa frågor kommer att föreläggas årets riksdag. Dessa förslag synes komma att bygga på en inom familjeberedningen utarbetad promemoria angående utbyggnad av samhällets barntillsyn och en samtidigt utarbetad departementspromemoria angående ökat statligt stöd till barnstugor. Med hänsyn till att förslagen kommer att presenteras i en särskild proposition kommer vi inte att i denna motion gå närmare in på frågor rörande utformningen av samhällets stöd till barnstugeverksamheten, men vi vill dock redan nu framföra vissa principiella synpunkter rörande verksamhetens inriktning. Vi vill vidare redan nu framlägga förslag rörande statsbidrag till familjedaghemsverksamheten — av de båda promemoriorna framgår nämligen att några sådana förslag inte förbereds från regeringens sida.

Vi vill betona att en snabb och kraftig utbyggnad av den organiserade barntillsynen nu är nödvändig. Det är anmärkningsvärt att antalet daghemsplatser knappast förändrats under 1950-talet och 1960-talets första år. Det innebär — mot bakgrund av utvecklingen på arbetsmarknaden — att möjligheterna att få ordnad barntillsyn successivt minskat. Enligt folkräkningarna ökade andelen förvärvsarbetande gifta kvinnor från 15,6 procent 1950 till 26,3 procent 1960, och olika undersökningar tyder på att ökningen varit kraftigare under den gångna delen av 1960-talet. I många familjer där båda makarna förvärvsarbetar har barntillsynsfrågan inte kunnat ord-

nas på ett tillfredsställande sätt. De har måst tillgripa olika provisoriska lösningar och i många fall nödgats lämna barnen utan tillsyn. Enligt en undersökning i Stockholm lämnades 1/4 av alla barn under tio år till förvärvsarbetande mödrar utan tillsyn och en annan undersökning visar att hälften av de ensamstående mödrarna tvingats lämna sina barn i åldern 7—14 år ensamma under dagen. Detta är ur social synvinkel högst otillfredsställande. Det är därför en väsentlig familjepolitisk uppgift att åstadkomma en utbyggnad av heldagstillsynen och med hänsyn till bl. a. de ensamstående föräldrarnas stora svårigheter att kunna ordna barntillsynen är det särskilt angeläget att få flera daghem, och det kan därför vara motiverat att utforma samhällsstödet så att utbyggnaden av daghem särskilt stimuleras. Det finns också skäl att söka integrera barnstugeverksamheten bättre än hittills. Detta kan medföra en mera flexibel organisation och ett effektivare utnyttjande av resurserna.

Samtidigt vill vi dock framhålla lekskolans betydelse både från sociala och pedagogiska utgångspunkter. Lekskolorna utgör en värdefull förberedelse för den obligatoriska skolan. De båda skolformerna kan ses som en enhet och vi anser mot denna bakgrund att benämningen förskola skulle vara att föredra och att tillsynen över denna verksamhet borde överflyttas till skolöverstyrelsen. En ny utformning av barnstugornas organisation och av statsbidragsreglerna får inte innebära att lekskolornas utveckling fördröjes eller att de mer eller mindre försvinner. Vi anser att familjeberedningens förslag innebär risker för en sådan utveckling. Familjeberedningen föreslår nämligen bl. a. att barnstugorna primärt bör utformas som daghem och att det särskilda bidraget till lekskolor skall avvecklas.

Familjeberedningen ägnar en betydande del av sin promemoria åt familjedaghemmen. Beredningen ser dessa som ett nödvändigt komplement till barnstugorna och har övervägt åtgärder syftande till större stabilitet och höjd standard på familjedaghemmen. Bl. a. bör kurser för dagbarnsvårdare anordnas och inspektionsverksamheten byggas ut. Beredningen tar dock inte ställning till frågan om statsbidrag eller inte utan förordar en närmare undersökning av familjedaghemsverksamhetens omfång och kvalitet.

Vi anser att en utbyggnad av familjedaghemsverksamheten bör komma till stånd. Det totala behovet av resurser för barntillsyn är stort och kommer att öka. Det kan inte tillgodoses enbart genom en utbyggnad av daghemmen. Familjeberedningen konstaterar att det för närvarande skulle behövas ca 20 000 platser för att tillgodose behovet, och det är uppenbart att en så snabb utbyggnad inte kan komma till stånd även om statsbidragen väsentligt förbättras. Dessutom har familjeberedningens undersökningar visat, att många familjer anser att familjedaghem är ett lika gott alternativ som daghem eller bättre än daghem. Ett familjedaghem kan, som familjeberedningen framhåller, vara ett bra alternativ särskilt för infektionskänsliga barn, blyga barn, barn till föräldrar vilkas arbetstider inte klaffar med

daghemmets öppethållande och för barn som bor långt från daghemmet. Dessutom utgör de en lösning på barntillsynsproblemet i orter som saknar underlag för daghem. Vi instämmer i följande uttalande av familjeberedningen:

»Man måste uppskatta denna form av barntillsyn, som inte kräver investeringar i lokaler — nybyggda eller för ändamålet förhyrda sådana — och som således inte tär på redan knappa resurser. Även om vissa invändningar kan göras beträffande familjedaghemsvärksamheten, bl. a. dess brist på kontinuitet, kan det i dagens läge knappast vara realistiskt att inte söka tillvarataga och vidareutveckla de tillsynsmöjligheter den erbjuder.»

Vi anser att de av familjeberedningen föreslagna åtgärderna i syfte att förbättra familjedaghemmen bör genomföras. Vi föreslår sålunda att länsarbetsnämnderna i samarbete med kommunerna skall anordna kurser för dagbarnsvårdare, att samarbetet mellan barnstugor och familjedaghem bör byggas ut och att hälsotillståndet i familjerna bör styrkas genom hälsointyg och fortlöpande hälsokontroll av dagbarnen. Vi föreslår dessutom en utbyggnad av familjedaghemsvärksamheten. Barnavårdsnämnderna bör ha tillsyn över verksamheten och statsbidrag bör endast utgå till hem som godkänts av barnavårdsnämnd. Ett tillägg i barnavårdslagen innebärande att kungörelsen om fosterbarns vård görs tillämplig på familjedaghemsvärksamheten bör övervägas. Vi vill dock samtidigt betona att kontrollen av tillsynen icke bör göras mera omfattande än vad som kan anses skäligt med hänsyn till önskan att främja en kvalitativt högtstående familjedaghemsvård.

Socialstyrelsen har begärt statsbidrag till familjedaghemsvärksamhet fr. o. m. budgetåret 1966/67. Styrelsen anser att familjedaghemsvärksamheten numera nått en så stor omfattning att den bör sanktioneras av statsmakterna och få statsbidrag. Bidraget bör enligt styrelsens mening utgå med 2 kronor per barn och dag för heldagsvård, och styrelsen beräknar att de totala kostnaderna skulle komma att uppgå till 2,8 milj. kr. Styrelsen har vidare begärt inrättande av en tjänst som förste byråsekreterare i Ag 23 med uppgift att handha frågor rörande familjedaghem, bl. a. att insamla material och erfarenheter rörande familjedaghemsvärksamhet, skriva råd och anvisningar för denna verksamhet och vara kommuner och andra behjälpliga med råd och upplysningar om familjedaghemsvärksamheten.

Samlad service

Svårigheterna att tillgodose familjernas skiftande servicebehov har blivit alltmer uppenbara. Tillgången på individuellt anställd hemarbetskraft minskar samtidigt som kvinnorna i allt större utsträckning går ut på arbetsmarknaden. För att inte hemmen och barnen skall bli lidande på denna

strukturförändring är det nödvändigt att på mindre konventionella vägar söka sig fram till goda lösningar. Även ett flertal andra kategorier än förvärvsarbetande föräldrar med små barn har ett uppenbart behov att få kraven på service tillgodosedda.

I stora bostadskomplex finns utomordentliga möjligheter att på ett rationellt sätt ge en samlad service. Utan att på något sätt vilja förorda större bostadshus före övriga boendeformer finner vi det angeläget att vid byggande av stora bostadsområden söka utvinna fördelar därav och inte endast nackdelar. Genom koncentration av ett antal närhetsbutiker till ett större bostadsområde kan man tillgodose ett visst behov av kommersiell service, men det är långtifrån till fyllest. I ett fåtal s. k. kollektivhus har man dessutom sökt tillgodose en mer eller mindre utbyggd form av service. Kollektivhusen har varit en uppskattad och värdefull boendeform men har lidit av framför allt tre svagheter. Dels har husen varit byggda med tanke på en viss bestämd kategori. Dels har anläggningen varit för liten för att kunna uppnå ett rationellt utnyttjande av servicen och en naturlig omsättning mellan olika kategorier.

I ett servicehus eller servicecentrum borde finnas daghem för barn i skilda åldrar, isoleringsrum för sjuka barn, sjuksköterska för vård av sjuka och gamla, hemhjälp heltidsanställd inom området och som efter beställning kan anlitas på deltid, restaurang där man antingen kan äta eller hämta färdiglagad mat, butiker med stängningstider anpassade till behovet hos dem som bor i området, tamburservice angående tvätt, nycklar, försändelser, budskickning m. m. Det är viktigt att stryka under, att det bör vara fråga om en samlad service och icke en service punktvis. Endast genom en administrativt och lokalt sammanhållen service kan man eliminera nackdelar i form av tidsförluster vid förflyttning mellan olika distributionsplatser och stresskapande faktorer som jäkt, köande m. m.

Ett enda hus utgör i allmänhet inte tillräckligt underlag för de skilda serviceanordningar som krävs för att kunna tillhandahålla hyresgästerna fullständig hemservice. Ett rationellt och ekonomiskt utnyttjande kräver ett större underlag. Lämpligen kunde hela serviceområden skapas, där ett eller flera bostadskomplex med tillhörande »omland» hade en gemensam servicekärna. Hänsyn härtill måste givetvis tas redan vid stadsplaneringen.

De grupper som har särskilt intresse av en samlad service är familjer där båda makarna förvärvsarbetar samt ensamstående med eller utan barn, pensionärer och handikappade. De rörelsehämmade personernas bostads- och serviceproblem är i dag nästan helt förbisedda vid planering och bostadsbyggande. Det kan vidare nämnas, att enligt uppgift i bostadsbyggnadsutredningens betänkande ungefär en femtedel av dem som för närvarande bor i kollektivhus är familjer med hemmafruar. Det kan således tänkas, att även den kategorien har ett intresse av särskild service. Särskilt måste detta gälla hemmafruar, vilkas arbetsförmåga är nedsatt på grund av

sjukdom. Enligt uppgift i nämnda betänkande är den kollektiva bostadsformen inte dyr och kan därför ur ekonomisk synpunkt vara möjlig för mycket stora grupper. Enligt vår mening är det angeläget, att servicehusen inte utvecklas till någon form av kategorihus. Dels måste det ur såväl sociala som psykologiska synpunkter vara värdefullt, att skilda kategorier blandas med varandra på ett naturligt sätt. Dels kan därigenom skapas det naturliga underlag för skilda servicetyper och den omsättning av skilda efterfrågegrupper som är nödvändig för att systemet på längre sikt skall kunna fungera tillfredsställande.

Utvecklingen har emellertid visat, att en allmän rekommendation icke varit tillräcklig för att stimulera fram ett större antal. I bostadsbyggnadsutredningens förra året framlagda betänkande framhålles, att en omfattande och rikt differentierad kollektiv service är en förmån som bör komma alla kategorier av boende till del, och att den utgör en förutsättning för en god bostadsmiljö. För att hos stadsplanerare och byggherrar skapa ett intresse för att beakta kraven på samlad service är det enligt vår mening nödvändigt att finna former för någon form av stimulansgivning. Detta kan ske exempelvis genom särskilda stimulansbidrag, fördelaktigare långivning el. dyl. Utan att de för stadsplaneringen och byggnadsproduktionen ansvariga erhåller sådan stimulans, torde utvecklingen i riktning mot mera samlad service gå lika långsamt som hittills. Särskilt gäller detta, så länge bostadsbristen är så påtaglig, att det finns efterfrågan för varje lägenhet även om den saknar tillgång till önskvärd service.

Yrkesvägledningen

Ett annat spørsmål som berör familjepolitiken och som vi vill behandla i detta sammanhang är yrkesvägledningens utformning. Vi anser att män och kvinnor bör ha lika möjligheter i utbildning och på arbetsmarknad — en uppfattning som de flesta numera torde ansluta sig till. Likväl är traditionella könsgränser av avgörande betydelse då det gäller val av yrke och utbildningsvägar. Redan det tidiga ämnes- och linjevalet sker under sådana former att det styr yrkesvägledningen traditionellt. Utbildningsvalet i fackskola och gymnasium sker i hög grad efter kön och denna könsuppdelning är ännu mera markant i fråga om yrkesskolorna. Det är i en sådan situation angeläget att den information i skilda former — broschyrer, filmer, individuell vägledning etc. — som lämnas av skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen är objektiv. Även om en klar förbättring skett under senare år fyller denna information ännu inte rimliga krav på objektivitet. Som exempel kan nämnas skolöverstyrelsens film »Erik går i grundskola». De berörda ämbetsverken bör anmodas att beakta vikten av objektiv och föredomsfri information.

Med hänvisning till det anförda hemställer vi,
att riksdagen måtte besluta

1. att i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i motionen anförts rörande familjepolitikens framtida utformning;

2. att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att förslag om statligt stöd till familjedaghemsverksamheten föreläggs riksdagen i samband med aviserad proposition om ökat statligt stöd till barnstugor;

3. att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att förslag i syfte att stimulera tillkomsten av s. k. servicehus föreläggs innevarande års riksdag och att vederbörande myndighet måtte erhålla i uppdrag att utarbeta anvisningar för utformningen av servicehus och servicecentra;

4. att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att vederbörande myndigheter måtte erhålla i uppdrag att beakta vad i motionen anförts rörande informationen om yrken och utbildningsvägar.

Stockholm den 26 januari 1966

Bertil Ohlin

Ingemar Mundebo

Daniel Wiklund

Cecilia Nettelbrandt

Brita Elmén

Elias Jönsson

Manne Ståhl

Henning Gustafsson

Sven Antby

Sven Gustafson
i Göteborg